

STOSUNKI CHIŃSKO-ROSYJSKIE I ICH WPŁYW NA ŚWIAT

*Łukasz
Niewiadomski*

STOSUNKI CHIŃSKO-ROSYJSKIE MAJĄ DŁUGĄ HISTORIĘ, ICH CHARAKTER CZĘSTO ULEGAŁ ZMIANIE: PRZEŻYWAŁY OKRESY BLISKIEJ WSPÓŁPRACY W XX WIEKU, ALE RÓWNIEŻ I OSTREJ RYWALIZACJI. OBECNIE OBA KRAJE POSIADAJĄ SZEREG WSPÓLNYCH INTERESÓW, DZIĘKI KTÓRYM MOGĄ ROZWIJAĆ STRATEGICZNE PARTNERSTWO. JEDNAKŻE FILARY TEJ WSPÓŁPRACY MOGĄ OKAZAĆ SIĘ KRUCHE, A TŁUMIONE DOTĄD KONFLIKTY INTERESÓW MOGĄ ZAKŁÓCIĆ WSPÓŁPRACĘ CHIŃSKO-ROSYJSKĄ W PRZYSZŁOŚCI.

Chiny i Rosja nawiązały pierwsze stosunki dyplomatyczne w XIX wieku. W drugiej połowie wieku XIX Rosja, wraz z innymi państwami europejskimi oraz Japonią, narzuciła Chinom nierówne traktaty handlowe. Stosunki chińsko-rosyjskie nabrały nowego kształtu po Rewolucji Październikowej w Rosji w 1917 roku. Związek Radziecki zaczął wspomagać zarówno nacjonalistów (KMT), jak i komunistów (CCP), w działaniach skierowanych przeciwko ustrojowi feudalnemu oraz państwom Zachodu i Japonii. Doradcy radzieccy byli szczególnie pomocni w organizowaniu struktur organizacyjnych obu ugrupowań. Związek Radziecki przestał wspierać KMT po tym, jak w drugiej połowie lat dwudziestych przywódca nacjonalistów Chang-Kai Shek obrał antykomunistyczny kurs. Jednakże pomoc dla komunistów była kontynuowana.

Stosunki chińsko-radzieckie zmieniły się po dojściu do władzy chińskich komunistów jesienią 1949 roku. W 1950 r. Chiny i ZSRR podpisały porozumienie o współpracy, sojuszu i wzajemnej pomocy. Mao Dezhong określił stosunki chińsko-radzieckie jako wieczne i niezniszczalne. Niemniej jednak w drugiej połowie lat 50. zaczęły pojawiać się różnice ideologiczne, polityczne i gospodarcze pomiędzy ZSRR a Chinami¹. Stosunki sowiecko-chińskie pogorszyły się do tego stopnia, że oba kraje stanęły na progu wojny podczas starć granicznych w 1969 r. Relacje obu państw pozostały chłodne do końca Zimnej Wojny.

Do kolejnego przełomu w stosunkach dwustronnych doszło po zakończeniu zimnej wojny. Chiny rozpoczęły intensywną współpracę z sukcesorem ZSRR – Rosją na płaszczyźnie militarnej, gospodarczej oraz politycznej. W 1994 roku we wspólnym oświadczeniu Rosja i Chiny określiły swoją współpracę jako strategiczne partnerstwo polegające na równości, wzajemnym zaufaniu oraz kooperacji. W połowie lat dziewięćdziesiątych premier Rosji J. Primakow wspominał nawet o strategicznym trójkącie rosyjsko-chińsko-indyjskim, który mógłby balansować wpływy Zachodu. W 2001 roku, Chiny i Rosja podpisały Traktat o dobrosąsiedztwie

i współpracy. Jednym z jego głównych postanowień jest zobowiązanie, że żadna ze stron nie będzie uczestniczyć w sojuszu, bloku lub organizacji wymierzonej w drugą stronę porozumienia.

Chiny i Rosja posiadają dziś szereg wspólnych interesów, dzięki którym mogą rozwijać strategiczne partnerstwo. Jednakże filary tej współpracy mogą okazać się kruche, a przytłumiane dotąd konflikty interesów mogą zakłócić współpracę chińsko-rosyjską w przyszłości.

WSPÓŁPRACA POLITYCZNA

W swojej koncepcji bezpieczeństwa międzynarodowego Chiny przeciwstawiają się hegemonizmowi oraz działaniom jednostronnym, prowadzącym do zapewnienia bezpieczeństwa międzynarodowego. Pekin chciałby, aby ustanowiono nowy ład światowy opierający się na wielobiegunowości². Do głównych założeń tej koncepcji należy wielostronna współpraca podczas rozwiązywania sporów, demokratyzacja stosunków międzynarodowych oraz przekonanie, że działania mające na celu zapewnienie bezpieczeństwa nie powinny być skierowane w inne państwa. Koncepcja ta jest próbą przeciwstawienia się dominacji USA na świecie oraz uwiarygodnienia międzynarodowej pozycji Chin

jako odpowiedzialnego mocarstwa. Jako oznaki amerykańskiej „samowoli” w regionie Azji Wschodniej Chiny widzą sojusz USA z Japonią i Koreą Południową oraz obecność wojsk USA w tych krajach. Ponadto, polityka USA wobec Tajwanu jest odczytywana jako ingerencja w wewnętrzne sprawy Chin.

Rosja, która wraz z upadkiem ZSRR straciła status supermocarstwa, jest również zaniepokojona polityką USA. Rozszerzenie NATO spowodowało, że wpływy amerykańskie rozciągnęły się na byłe republiki radzieckie. „Kolorowe rewolucje” na Ukrainie, w Gruzji i Kirgistanie są postrzegane przez Rosję jako wzrost wpływów Zachodnich na obszarze jej wy-

łącznych interesów. Interwencje USA w Kosowie i Iraku, wycofanie się z traktatu ABM oraz budowa tarczy antyrakietowej³ utwierdziły w przekonaniu oba państwa, że Stany Zjednoczone jako jedyne supermocarstwo, będą realizować swoje interesy bezpieczeństwa bez względu na opinię innych państw. Rosja, jak i Chiny, opowiadają się za ładem wielobiegunowym, ponieważ w takim układzie Rosja utrzymywałaby status mocarstwa, a Chiny potwierdziłyby swoją pozycję na świecie.

Dla Chin ważny jest również fakt, że Rosja popiera ich politykę wobec Tajwanu oraz uznaje chińskie prawa do Tybetu. W zamian Chiny nie mieszają się w „wewnętrzną sprawę Rosji”, jaką jest

-
- 1) Chińskim przywódcom nie podobała się polityka N. Chruszczowa dotycząca destalinizacji oraz inne działania takie jak: propozycja pokojowego współistnienia z Zachodem, nieudzielanie wystarczającej pomocy Chinom w przypadku Tajwanu, neutralność Związku Radzieckiego podczas konfliktu Chin z Indiami w 1959 roku. Związek Radziecki również nie popierał radykalnej polityki gospodarczej Chin. Po tym, jak Chiny rozpoczęły swój gospodarczy „Wielki Krok Naprzód”, ZSRR wycofał swoich wszystkich doradców z Chin.
 - 2) Chińska koncepcja określana jako „Tian Xia” (pod niebem) zakłada zrównanie wszystkich państw oraz umieszczenie ich pod wspólnym „parasolem”, który ustanawia wszystkie reguły międzynarodowe. W takim systemie nie ma miejsca na globalną hegemonię (USA).
 - 3) Liderzy obu państw podpisali wspólne oświadczenie na temat obrony rakietowej, w którym określili USA jako agresora, który jednostronnie próbuje narzucić swój porządek wschodniej części prowincji Xinjiang.

konflikt w Czeczenii. Oba kraje łączy też pogląd o wyższości prawa międzynarodowego nad prawami człowieka, przez co, wedle zasady nieingerencji, Rosja wstrzymuje się od krytyki stanu praw człowieka w Chinach, a Chiny – w Rosji.

Chiny i Rosja posiadają wspólny interes w stabilizowaniu regionu Azji Środkowej. Oba krajom zależy na zwalczaniu fundamentalizmu religijnego, terroryzmu, separatyzmu etnicznego oraz przestępczości transnarodowej. Chiny obawiają się, że te negatywne zjawiska mogłyby przelać się do zachodniej części kraju. Szczególnie podatny na wpływy z Azji Wschodniej jest Autonomiczny Region Xinjiang, w którym największą grupą etniczną są wyznawcy islamu – Ujgurowie. Terroryzm jest jedną z metod walki, jaką ujgurskie ruchy oporu używają w walce z Pekinem.⁴ Poza tym Chiny wiążą z regionem Azji Środkowej nadzieje na import surowców energetycznych, który pomógłby zdwersyfikować chińskie źródła energii.

Z kolei Rosja ma silne więzy historyczne z krajami Azji Środkowej, które w przeszłości były republikami radzieckimi. Pozycja Moskwy w tym regionie jest znacznie wzmocniona poprzez utrzymywanie baz w Kirgistanie i Tadżykistanie oraz wspólne ćwiczenia wojskowe z państwami

tego regionu. Rosji zależy również na wykorzystaniu swoich linii przesyłowych do transportu ropy i gazu z regionu Azji Wschodniej. Ponadto obawia się wzrostu fundamentalizmu religijnego oraz separatyzmu w tym regionie, ponieważ mogłyby one ograniczyć wpływy Moskwy oraz przenieść się do Rosji i zdestabilizować jej tzw. miękkie podbrzusze.

Nie można zapominać, że od zamachów terrorystycznych na Nowy Jork i Waszyngton w 2001 roku, znacznie wzrosło zainteresowanie USA regionem Azji Środkowej, który jest ważny ze względu na wojnę ze światowym terroryzmem. Stany Zjednoczone założyły bazy wojskowe w Kirgistanie i Uzbekistanie, obecnie wykorzystywane do operacji w Afganistanie. Poprzez pomoc finansową wspierają działania, mające na celu budowanie demokracji oraz gospodarki rynkowej w państwach Azji Środkowej. Amerykańskie firmy naftowe są również zainteresowane złożami ropy naftowej i gazu ziemnego w tym regionie. Udział krajów Azji Środkowej w programie NATO „Partnerstwo dla pokoju” oraz obecność gospodarcza Zachodu, zostały odczytane przez Chiny i Rosję jako ingerencja w regionie Azji Środkowej. Obecność USA w regionie jest dodatkowym bodźcem stymulującym współpracę chińsko-rosyjską.

W 2001 roku Chiny i Rosja wraz z Kazachstanem, Kirgistanem, Tadżykistanem oraz Uzbekistanem ustanowiły Szanghajska Organizację Współpracy (SCO – Shanghai Cooperation Organization) w celu wspólnego przeciwdziałania zjawiskom zagrażającym bezpieczeństwu w Azji Środkowej. Sekretariat SCO znajduje się w Pekinie. W ramach tej organizacji liderzy państw członkowskich spotykają się na corocznych spotkaniach oraz przeprowadzają wielonarodowe ćwiczenia wojskowe.

Na poprawę dwustronnych stosunków wpłynął fakt, że Chiny rozwiązały ciągnące się od dziesiątków lat spory graniczne z Rosją. Proces rozpoczął się w 1991 roku od porozumień wyznaczających wschodnią część granicy rosyjsko-chińskiej, a zakończył się w 2005 r. poprzez regulację granic ostatnich wysp na rzece Amur. Państwa doszły do porozumienia w kwestii granic, których łączna długość

wynosi 4,400 km. Ponadto Chiny zrezygnowały z roszczeń o obszar ok. 1,5 mln km kw. włączonych do Rosji w XIX wieku na mocy narzuconego im traktatu. Dzięki temu porozumieniu Chiny w swojej doktrynie militarnej mogą bardziej skupić się na innych istotnych dla bezpieczeństwa regionach, takich jak Tajwan, a Rosja na Czeczenii.

Rosja jest również potrzebna Chinom w procesie rozwiązania kryzysu dotyczącego programu atomowego Korei Północnej. Oba państwom nie zależy na niszczeniu reżimu północnokoreańskiego, ale na jego reformowaniu poprzez stopniowe otwieranie na świat. Chiny obawiają się, że zdecydowane działania proponowane przez USA mogłyby doprowadzić do upadku rządu komunistycznego w Phenianie. To mogłoby wywołać szereg negatywnych zjawisk dla Chin, jak napływ uchodźców oraz rozszerzenie amerykańskich wpływów na cały Półwysep Koreański. Chiny i Rosja są również przeciwne nuklearyzacji

4) Pekin oskarża Ujgurskie organizacje separatystyczne o: zorganizowanie ok. 260 zamachów terrorystycznych w Chinach w latach 90., współpracę z rządem Talibów w Afganistanie w drugiej połowie lat 90., współpracę z Al-Kaidą, oraz zabójstwo Chińskiego dyplomaty w Kirgistanie w czerwcu 2002 r. Ponadto, doszło do dwóch masowych wystąpień przeciw Pekinowi w 1990 r. w Akto oraz w 1997 r. w Yining w północno wschodniej części prowincji Xinjiang.

półwyspu, który mógłby doprowadzić do proliferacji broni atomowej w regionie Azji Wschodniej. Oba państwa poprzez rozmowy sześciopstronne⁵ aktywnie wspierają rozwiązywanie kryzysu koreańskiego metodami pokojowymi.

Oba państwa wreszcie utrzymują dobre stosunki z Iranem i nie zgadzają się na ewentualne działania siłowe USA w celu powstrzymania Iranu przed rozwojem technologii atomowej. Iran z dużymi złożami ropy jest bardzo ważnym partnerem dla Państwa Środka. Dzięki polityce Zachodu w stosunku do Iranu, chińskie firmy nie mają silnej konkurencji w zdobywaniu kontraktów na wydobycie ropy naftowej. W 2004 roku Chiny podpisały wart 70 mld USD⁶ kontrakt na import ropy i gazu z Iranu, a chiński koncern Sinopec uzyskał kontrakt na rozwój pola naftowego Yadavaran.⁷ Dla Rosji Iran jest ważnym partnerem gospodarczym oraz militarnym w regionie. Kolejnym ogniwem łączącym Iran z Rosją i Chinami jest status obserwatora tego kraju w SCO. Teheran również rozważa wstąpienie do tej organizacji. Podczas wizyty prezydenta W. Putina w Pekinie w marcu 2006 roku, Chiny i Rosja wydały wspólne oświadczenie, w którym wzywają do rozwiązania kryzysu irańskiego środkami dyplomatycznymi. Ponadto,

dzięki współpracy z Iranem, Rosja i Chiny ograniczają wpływy USA w regionie Bliskiego i Środkowego Wschodu.

WSPÓŁPRACA WOJSKOWA

Chiny i Rosja są komplementarne pod względem handlu bronią. Rosja dysponuje zaawansowaną technologią wojskową, ale przemysłowi rosyjskiemu brakuje rynków zbytu. Po zakończeniu zimnej wojny Moskwa znacznie zredukowała wydatki na zbrojenia. To pogorszyło sytuację finansową armii rosyjskiej oraz uniemożliwiło dokonywanie przez nią zakupów najnowszego uzbrojenia. W wyniku tego rosyjskie zakłady cierpią na brak środków finansowych. Chiny z kolei mają ogromną, zacofaną armię i środki finansowe na jej modernizację. Gdy po wydarzeniach na placu Tiananmen w 1989 roku Unia Europejska i Stany Zjednoczone wprowadziły embargo na eksport broni do Chin, Rosja pozostała jedynym źródłem nowoczesnej technologii. Szacuje się, że w okresie od 1997 do 2001 roku około 90 proc. zakupów broni dokonanych przez Chiny pochodziło z Rosji.

Współpraca z Rosją umożliwia Chinom nabywanie nowoczesnej technologii militarnej, której samodzielny rozwój i produkcja byłyby

zbyt kosztowne i czasochłonne dla Państwa Środka. Import z Rosji szczególnie wzmacnia zdolności bojowe chińskich sił zbrojnych w działaniach powietrznych i morskich, co będzie pomocne w czasie ewentualnego konfliktu z Tajwanem. Do najważniejszych broni, jakie Rosja sprzedawała Chinom należą: cztery dieslowe łodzie podwodne klasy Kilo, które są porównywalne do najlepszych amerykańskich jednostek tej klasy; dwa niszczyciele klasy Sovromenny, wyposażone w ponaddzwiękowe rakiety morzemorze typu Komar; 70 samolotów Su-27 wraz z prawami do produkcji 200 samolotów tego typu; systemy rakiet przeciwlotniczych S-300. Dla przemysłu rosyjskiego jest to poważny zastrzyk finansowy, który umożliwia jemu przetrwanie i dalszy rozwój.

Ponadto państwa przeprowadziły wspólne ćwiczenia wojskowe w 2005 roku. Wzięło w nich udział około 10 tysięcy żołnierzy chińskich i rosyjskich. Manewry rozpoczęły się na rosyjskim Dalekim Wschodzie, a zakończyły w chińskiej prowincji Shandong. Jednym z ich głównych elementów było zadanie, przypominające desant na Tajwan. Ćwiczenia miały być pokazem siły wobec USA i Japonii, po tym jak oba państwa odnowiły swój sojusz.⁸

WSPÓŁPRACA EKONOMICZNA

Stosunki gospodarcze Rosji i Chin rozwijają się w szybkim tempie. W 2005 roku handel między tymi krajami wzrósł o 37,1 proc.

5) Spotkania sześciostronne (Six party talks) – są to spotkania, w których biorą udział przedstawiciele Chin, Japonii, Korei Płd., Korei Płn. Rosji i USA. Spotkania mają na celu rozwiązanie kryzysu związanego z programem jądrowym Korei Północnej.

6) <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/3970855.stm>

7) Ponadto, więcej niż 100 chińskich firm jest zaangażowanych w Iranie w rozwój portów morskich i powietrznych oraz w przemysł wydobywczy.

8) Komentarz wskazujący na taki cel manewrów ukazał się nawet w gazecie kontrolowanej przez chiński rząd. People's Daily, 9 lipca 2005 r.

i wyniósł 29,1 miliardów USD⁹. Dla Chin Rosja jest ósmym partnerem handlowym, a dla Rosji Chiny – drugim. W 2005 roku Rosja miała nadwyżkę w handlu z Chinami wynoszącą 2,68 miliarda dolarów¹⁰. Chiny importują z Rosji głównie surowce naturalne, broń oraz technologie jądrową, a eksportują elektronikę.

Sektor energetyczny jest bardzo dobrym przykładem komplementarnej współpracy chińsko-rosyjskiej. Rosja posiada ogromne złoża ropy naftowej oraz gazu ziemnego, które są niezbędne dla szybkiego rozwoju gospodarczego Chin. Chiny zużywają 6,3 milionów baryłek ropy dziennie, z czego 42,9 proc.¹¹ importują, a do 2020 roku będą zużywać ok. 9 milionów baryłek ropy dziennie, z czego ok. 70 proc. będą zmuszone importować. Szacuje się, że Chiny do 2010 roku będą importować ok. 25 miliardów metrów sześciennych gazu ziemnego rocznie,¹² którego największe zasoby na świecie posiada Rosja. Należy również do głównych producentów ropy naftowej. Jej rezerwy są szacowane na około 69 bilionów baryłek ropy oraz 47 bilionów metrów sześciennych gazu ziemnego.¹³ Te liczby nie uwzględniają potencjalnych złóż ropy naftowej i gazu ziemnego w niezbadanych dotąd terytoriach wschodniej Syberii.¹⁴ Dla bezpieczeństwa energetycznego Chin ropociąg z Angarska

ma ogromne znaczenie, ponieważ mógłby on zredukować uzależnienie Chin od dostaw ropy naftowej z Bliskiego Wschodu. W ramach współpracy energetycznej Pekin pomógł Moskwie w jej kampanii przeciw Jukosowi. Chińskie banki udzieliły pożyczki w wysokości 6 mld USD dla Rosneftu na zakup Juganskneftegaz, produkcyjnej części Jukosu. Dla Rosji wejście na chiński rynek energii znacznie umocniłoby jej pozycję w regionie Azji Północno Wschodniej oraz byłoby impulsem dla rozwoju terenów Dalekiego Wschodu i Syberii.

Kolejnym źródłem energii, które może zaspokoić rosnące potrzeby Chin, nie pogłębiając przy tym zanieczyszczenia środowiska, jest energia atomowa. W Chinach obecnie funkcjonuje 9 reaktorów jądrowych, ale Pekin planuje dobudować około 50 nowych.¹⁵ Rosja z kolei posiada zaawansowane technologie atomowe. Jednakże od katastrofy w Czarnobylu w 1986 roku rosyjski przemysł jądrowy nie rozwija się i aby przetrwać, musi szukać rynków zbytu na zewnątrz. Rosja, obok Francji i USA, rywalizuje o udział w szybko rozwijającym się chińskim rynku energii atomowej. Rosyjska firma AtomStroyExport w kwietniu 2006 roku ukończyła prace nad pierwszym z dwóch reaktorów jądrowych, które buduje w Tianwen, w prowincji Jiangu, we wschodnich Chinach.

AtomStroyExport również bierze udział w przetargach na budowę reaktorów w prowincjach Guangdong oraz Zhejiang.

W stosunkach Chin z Rosją szczególne znaczenie ma sprawa Syberii i rosyjskiego Dalekiego Wschodu. Istnieje przytłaczająca dysproporcja w liczbie ludności w obszarach przygranicznych obu państw. Na rosyjskim Dalekim Wschodzie i we Wschodniej Syberii żyje ok. 7,5 miliona ludzi, a w chińskich północno-wschodnich prowincjach ok. 120 milionów. Ponadto liczba ludności Chin cały czas wzrasta, w 2005 r. osiągnęła 1,3 miliarda, a do 2050 r. powinna się powiększyć o kolejne 200 milionów osób.¹⁶ Populacja Rosji wynosi 142 mln, lecz jej przyrost naturalny jest ujemny i szacuje się, że do 2050 roku

populacja Rosji obniży się o ok. 25 mln. Liczba ludności na Syberii spada jeszcze szybciej. Poza naturalnym spadkiem, wiele osób emigruje z Syberii do innych obszarów Rosji z powodu braku perspektyw społeczno-gospodarczych.

Rozwój gospodarezy północno-wschodnich regionów Chin jest poważnie zahamowany poprzez brak dostępu do morza. Odległość pomiędzy granicą Chin z Rosją w pobliżu Władywostoku, a Morzem Japońskim to tylko kilkanaście kilometrów. W 2003 roku Chińczycy podjęli próbę wynajęcia od władz rosyjskich portów Zarubino i Posjet (patrz Mapa 1). Jednakże Rosja stanowczo odmówiła uzasadniając tym, że krok taki naruszałby suwerenność Rosji.

9) http://english.people.com.cn/200603/27/eng20060327_253815.html

10) http://www.jamestown.org/edm/article.php?article_id=2370750

11) Asia Pulse, NATIONWIDE INTERNATIONAL NEWS, March 15, 2006

12) <http://www.emerging-markets.com/PDF/ChinaOilGasStrategy.PDF>

13) <http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/rs.html>

14) <http://www.sibneft.com/pages.php?lang=1&page=2>

15) http://www.ihl.com/bin/print_ipub.php?file=/articles/2006/04/13/business/nukes.php

16) <http://www.os-connect.com/pop/>, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/3575994.stm>

Wschodnia Rosja jest atrakcyjna dla Chin również pod względem ekologicznym. Po rosyjskiej stronie granicy jest dużo lepszy klimat, niż w zanieczyszczonych i przeludnionych prowincjach północnych Chin. Ponadto północne Chiny mają coraz większe problemy z zaopatrzeniem się w świeżą wodę, której zasoby szybko się wyczerpują. W 2005 roku Pekin planował odprowadzić wodę z rzeki Irtysz do zachodnich Chin przez kanały w celu irygacji terenów rolniczych Mongolii Wewnętrznej oraz Xinjiang. Jednakże efekt takiego działania mógłby być katastroficzny, szczególnie dla ludności zamieszkującej Rosję oraz Kazachstan. Ponadto Chiny interesują się zasobami wody pitnej Jeziora Bajkał.

W Chinach, z powodu degradacji środowiska naturalnego oraz rozwoju gospodarczego, cały czas zmniejsza się obszar nadający się pod uprawę rolną, podczas gdy liczba ludzi do wyżywienia wzrasta. W Rosji znajdują się ogromne ilości ziemi nadającej się pod uprawę, dlatego Chiny rozpoczęły już wykorzystywać Syberię do celów rolniczych. W 2006 roku chińscy farmerzy wynajęli ok. 33 000 h ziemi od władz Żydowskiego Obwodu Autonomicznego (patrz Mapa 1).¹⁷

Wyżej wymienione czynniki powodują napływ ludności chińskiej na Syberię. Szacuje się, że pomimo

restrykcyjnej polityki migracyjnej Federacji Rosyjskiej, od 200 tys. do 2 mln Chińczyków przebywa nielegalnie na terenie Rosji, większość we wschodniej części kraju. Prawdopodobnie do połowy XXI wieku ich liczba wzrośnie do ok. 10 mln. Chińczycy, którzy migrują do Rosji, poza działalnością gospodarczą często zajmują się przestępczością zorganizowaną, nielegalnym wyrębem lasów i połowem ryb. Wzrastają więc obawy Rosjan dotyczące zdominowania Syberii przez Chińczyków. Lokalni Rosjanie politycy już zbijają kapitał polityczny na tzw. żółtym zagrożeniu czyli na negatywnych konsekwencjach napływu chińskich imigrantów do wschodniej części Rosji.

CO MOŻE DZIELIĆ?

Mimo powyższych zastrzeżeń, stosunki chińsko-rosyjskie w krótkim okresie będą raczej rozwijać się na zasadzie współpracy na płaszczyźnie politycznej, ekonomicznej oraz wojskowej. Jednakże w perspektywie długookresowej uwarunkowania, które pozwalają Chinom i Rosji na rozwój współpracy, mogą ulec zmianie. Choć głównym czynnikiem współpracy na płaszczyźnie politycznej jest niechęć obu państw do ładu narzuconego przez USA i pragnienie zrównoważenia wpły-

Mapa 1
(na podstawie
www.rootsweb.com)

wów USA w regionach przygranicznych, z drugiej strony, dla obu krajów USA są najważniejszym partnerem, więc i Chiny i Rosja poprzez swoją współpracę nie chcą psuć stosunków ze Stanami Zjednoczonymi. Ponadto niechęć do USA i wspólne interesy Pekinu i Moskwy nie są na tyle silne, aby oba kraje dążyły do sojuszu. Jest mało prawdopodobne, aby Rosja stanęła przy boku Chin w ewentualnym konflikcie tajwańskim i zaryzykowałyby konfrontację z USA. Również Chiny nie będą ryzykować swoich interesów i ciężko wypracowanego image, aby wspierać Rosję w przypadku poważnego konfliktu z Zachodem. Minister spraw zagranicznych Chin, zapytany w Moskwie o stosunki chińsko-ro-

syjskie, określił je jako „ani sojusz, ani rywalizacja” i podkreślił, że nie są one skierowane w żadne państwo trzecie (czyli w USA).

Kolejnym ważnym czynnikiem, który w przyszłości może utrudnić współpracę chińsko-rosyjską, jest wielkość w różnicy potencjałów obu państw. Obecnie jest na tyle mała, że umożliwi równą współpracę, jednakże pozycja Chin wzrasta i będzie prawdopodobnie rosła przez najbliższe lata. Natomiast od upadku ZSSR status międzynarodowy Rosji cały czas się osłabia. W dalszej perspektywie utrzymanie stosunków na zasadach równoprawnego partnerstwa będzie raczej niemożliwe. Z psychologicznego punktu widzenia będzie to niewygodne dla Rosji, przyzwyczajonej

17) April 14, 2006 Friday, FT, Chinese farmers boost local budgets in Russian far East

do statusu mocarstwa i wyższości nad Chinami. Paradoksalnie, Rosja poprzez sprzedaż broni do Chin, sama przyczynia się do wzrostu zagrożenia z strony Państwa Środka. Popyt Chin może wzrosnąć na tyle, że mogą one bardziej otwarcie realizować swoje interesy dotyczące Syberii oraz Azji Środkowo-Wschodniej. Ponadto, gdy Chiny staną się światowym mocarstwem, prawdopodobnie nie będą potrzebowały Rosji w wielu dziedzinach, takich jak balansowanie wpływów USA oraz współpraca militarna. W takiej sytuacji interesy Rosji mogą być bliższe interesom Japonii albo USA. A z kolei dla Państwa Środka niebezpieczna jest remilitaryzująca się Japonia oraz USA.

Choć dla relacji chińsko-rosyjskich w przyszłości pozytywne znaczenie będzie miała współpraca gospodarcza (dzięki rurociągowi transportującemu gaz i ropę z Rosji, Pekin będzie potrzebował dobrych stosunków z Moskwą. Ponadto Chiny będą ważnym rynkiem zbytu dla rosyjskich surowców, a Rosja dla chińskich towarów), nie można zapominać, że w regionie Azji Środkowej oba państwa ostro rywalizują o dostęp do złóż ropy i gazu. W 2005 roku chińska firma CNPC wygrała rywalizację z rosyjską firmą Łukoil i za 4,2 miliarda USD kupiła PetroKazakhstan, firmę kanadyjską, która posiada duże złoża

ropy w Kazachstanie. W kwietniu 2006 roku Chiny podpisały umowę z Turkmenistanem o dostawie 30 miliardów metrów sześciennych gazu rocznie przez najbliższe 30 lat. Umowa z Turkmenistanem uderzyła w interesy Gazpromu, który chciał w przyszłości zwiększyć import gazu z Azji Środkowej. Chiny również zacieśniają współpracę ekonomiczną z Uzbekistanem. Powyższe działania nie są na rękę Rosji, która ma ambicje bycia „supermocarstwem energetycznym” i kontrolowania tranzytu ropy i gazu z Azji Środkowej. W przyszłości priorytetem dla Chin będzie bezpieczeństwo energetyczne. W celu jego zapewnienia Pekin nie zawaha się przed rywalizacją z Moskwą o wpływy w rejonie Azji Środkowej. Obecność USA w regionie oraz wspólne interesy bezpieczeństwa Rosji i Chin są podstawą dla ich współpracy w regionie Azji Środkowej. Jednakże w przyszłości rywalizacja na płaszczyźnie ekonomicznej będzie odgrywała coraz większą rolę.

Współpraca na płaszczyźnie militarnej również może okazać się krucha. Handel bronią może szybko stać się problemem w stosunkach chińsko-rosyjskich, ponieważ sprzedaż uzbrojenia znacznie wzmacnia możliwości bojowe armii chińskiej w stosunku do rosyjskiej. W 1997 roku rosyjscy dowódcy w regionie Transbajkalskim skar-

żyli się, że po drugiej stronie granicy Chińczycy posiadają o wiele lepszą broń rosyjską niż wojska rosyjskie. Kolejnym czynnikiem, który może w przyszłości zahamować eksport rosyjskiej broni do Chin, jest możliwość zniesienia embarga na handel bronią z Chinami przez Unię Europejską. W Europie Chiny będą mogły znaleźć te same (albo lepsze) od rosyjskich technologie. Chinom również bardzo zależy na rozwijaniu własnego przemysłu zbrojeniowego, ostatnie kontrakty z Rosją przewidywały oprócz sprzętu również transfer technologii. Wydaje się nieuniknione, że w przeciągu kilkunastu lat Chiny unowocześnią swój przemysł zbrojeniowy do tego stopnia, że nie będą już potrzebowały Rosjan w wielu dziedzinach.

Należy się również spodziewać, że ogromne zasoby Syberii i jej atrakcyjność ekonomiczna w przyszłości będą problemem w stosunkach chińsko-rosyjskich. Wzrastające powiązania gospodarcze i napływ chińskiej ludności do Syberii i rosyjskiego Dalekiego Wschodu będą w coraz większym stopniu oddalać ten region od Moskwy oraz przybliżać do Pekinu. Ten proces może być wzmocniony przez tendencje odśrodkowe rosyjskich regionów. Rosja zapewne stanie przed dylematem: albo zapewnić rozwój gospodarczy regionu poprzez integrację z Chinami, albo

odizolować region, co może zahamować imigrację Chińczyków, ale spowoduje pogłębienie zacofania Syberii i rosyjskiego Dalekiego Wschodu. Z kolei brak dostępu do morza będzie dużą przeszkodą dla rozwoju północno-wschodnich Chin, dlatego w przyszłości państwo będzie coraz mocniej naciskać na Rosję, aby ta otworzyła albo wydzierżawiła mu porty rosyjskiego Dalekiego Wschodu. Pekin będzie również coraz bardziej zagrażał ekologicznie Syberii, poprzez działania takie jak zanieczyszczenia rzek oraz projekty mające na celu odprowadzanie wody z Syberii do Chin. Można prognozować, że coraz większe znaczenie w stosunkach chińsko-rosyjskich będą odgrywały czynniki wewnętrzne w obu krajach. Wraz z migracją Chińczyków na rosyjski Daleki Wschód oraz Syberię będą wzrastać wśród Rosjan sentymenty nacjonalistyczne i ksenofobiczne. Te nastroje były już wykorzystywane w celach politycznych przez lokalnych polityków po stronie rosyjskiej, a w przyszłości mogą również przenieść się na szczebel centralny. Rząd komunistyczny w Chinach dawno już utracił swoją legitymizację ideologiczną, zastępując ją wzrostem gospodarczym oraz nacjonalizmem. W przypadku, gdy w Chinach będą występować coraz większe niepokoje społeczne, a wzrost gospodarczy

spowolnienie, nacjonalizm będzie odgrywał główną rolę w legitymizacji Komunistycznej Partii Chin. W takiej sytuacji los dyskryminowanych Chińczyków na północy nie będzie obojętny Pekinowi. Ponadto wraz ze wzrostem nacjonalizmu większe znaczenie w relacjach obu krajów mogą zajmować nieporozumienia historyczne, a szczególnie chińskie pragnienie rewanzu za imperialistyczną politykę Rosji z XIX wieku.

SKUTKI DLA ŚWIATA

Na przyszłe stosunki chińsko-rosyjskie wpływ będzie miało szereg czynników. Do najważniejszych będą należały: polityka USA w stosunku do obu krajów, różnica w potencjałach Chin i Rosji, współpraca energetyczna, sprawa Syberii i rosyjskiego Dalekiego Wschodu oraz uwarunkowania wewnętrzne w obu państwach. Chinom będzie zależało na dobrych stosunkach z Rosją ze względu na jej zasoby naturalne. Jednakże Rosja, wraz ze wzrostem Chin, będzie czuła się coraz bardziej zagrożona. Głównym regionem rywalizacji wpływów Chin i Rosji może okazać się Azja Środkowa. Historia sto-

sunków chińsko-rosyjskich widziała już okresy zażyłej współpracy po których następowała rywalizacja. Jednakże w krótkim okresie czasu stosunki chińsko-rosyjskie powinny rozwijać się dobrze.

Rywalizacja chińsko-rosyjska w Azji Środkowej może wywrzeć wpływ na dostawy rosyjskiego gazu ziemnego do Europy. W kwietniu 2006 roku Turkmenistan podpisał kontrakt na dostawę gazu ziemnego do Chin. Tymczasem rosyjski koncern Gazprom w swoich planach zakładał, że uzyska dostęp do złóż, które przypadły Chińczykom. Poza utratą planowanych zasobów w Turkmenistanie, Gazprom ma również problemy z zarządzaniem i infrastrukturą, co może spowodować w przyszłości kłopoty z zaopatrywaniem w gaz Europę, w tym Polskę.¹⁸

Technologia pozyskiwania oraz wykorzystywania energii atomowej, dzięki większemu rynkowi i większej konkurencji, może stanąć. Taka perspektywa powinna być uwzględniona w polskim myśleniu nt. długofalowych kierunków rozwoju polskiej energetyki.

Współpraca chińsko-rosyjska będzie miała przełożenie na stopień zaangażowania USA (w tym: obecności wojskowej) w Europie.

18) Źródła: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/04/05/AR2006040501954.html>, <http://www.energypolicy.ru/epv.php?subpartnum=40>, <http://www.rferl.org/featuresarticle/2006/04/55f9574d-407a-4777-9724-944c6c2ecd7b.html>